

УДК 351.86: 355

Н. А. Сіцінський,
магістр права, Опольський університет, м. Ополь, Польща

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДОГОВІРНО-ПРАВОВОГО ОФОРМЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

N. Sitsinskiy,
master of Law, University of Opole, Opole, Poland

THE ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE LEGAL REGISTRATION OF THE STATE BORDER
OF UKRAINE

У статті проведено аналіз сучасного стану та невирішених питань договірно-правового оформлення державного кордону України. Наголошено, що за сучасних умов державності, одним із пріоритетних напрямів державної політики національної безпеки у сфері безпеки державного кордону є прискорення процесу договірно-правового оформлення державного кордону України. Обґрунтовано, що питання договірно-правового оформлення та дотримання його режиму регламентовано положеннями двосторонніх міждержавних нормативно-правових актів. Доведено, що інтенсифікація переговорного процесу з метою завершення договірно-правового оформлення державного кордону України на всій його протяжності, є запорукою суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держави.

In the article the analysis of the modern state and unresolved issues of legal registration of the state border of Ukraine. Noted that in present conditions of statehood, one of the priority directions of the state national security policy in the security sphere of the state border is to accelerate the process of legal registration of the state border of Ukraine. Justified, that the question of the legal registration and keeping his regime is regulated by the provisions of a bilateral inter-state normative legal acts. It is proved that the intensification of the negotiation process to complete legal registration of the state border of Ukraine throughout its length, is the guarantee of the sovereignty, territorial integrity and independence of the state.

Ключові слова: державний кордон, договірно-правове оформлення державного кордону, національна безпека, безпека державного кордону, суміжні країни, спільні ділянки державного кордону.

Key words: state border, the legal registration of the state border, national security, the security of the state border, neighboring countries, joint area of the border.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Україна посідає стратегічне геополітичне положення в структурі міжнародної політики забезпечення безпеки, яке обумовлено її статусом, міжнародним авторитетом та миролюбною зовнішньою політикою. Держава має один із найбільших за протяжністю державних кордонів на європейському континенті, що складає близько 7 тисяч кілометрів, з яких понад 4,5 тисяч кілометрів — це новітні кордони з республіками колишнього СРСР. Морська ділянка українського кордону має протяжність 1355 кілометри, а площа виключної (морської) економічної зони України складає 72 658 кв. км. З країнами-членами Європейського Союзу державний кордон має протяжність 1390,742 кілометри (20% від загальної протяжності державного кордону). З державами-учасницями СНД — 4601,24 кілометри (65% від загальної протяжності державного кордону). Протяжність територіального моря України складає 1001 кілометри (15% від загальної протяжності державного кордону).

З набуттям державної незалежності зовнішньополітичний курс України концентрує в собі національні інтереси як країни, що не має жодних територіальних претензій до суміжних держав та жодним чином не посягає на суверенітет та територіальну цілісність будь-якої країни світу [1]. Водночас, українська сторона рішуче засуджує будь-яке втручання у внутрішні справи нашої держави з боку інших держав, особливо на тлі значного загострення внутрішньополітичної ситуації в країні.

На превеликий жаль, необхідно зазначити, що упродовж останнього часу спостерігається інтенсивна політизація питань державно-територіального статусу окремих регіонів України з боку деяких країн, що мають наміри порушити політичну стабільність та зовнішньополітичну безпеку нашої держави.

Так, з боку деяких наших країн-сусідів лунають непоодинокі заклики щодо перегляду існуючих та нормативно-визначених спільних ділянок державних кордонів, береться під сумнів статус окремих прикордонних територій України. Також слід констатувати, що в умовах наявності сепаратистських настроїв, які поширюються у деяких прикордонних регіонах України, зберігається стійка загроза до втрати державою юридичного титулу на суверенну територію. Ситуація є доволі небезпечною для національної безпеки України, і обумовлює необхідність вжиття адекватних заходів, що спрямовані на територіальну цілісність та недоторканість державного кордону України.

Отже, за сучасних умов державності, одним із пріоритетних напрямів державної політики національної безпеки у сфері безпеки державного кордону є прискорення процесу договірно-правового оформлення державного кордону України. Не оформлений у договірно-правовому відношенні державний кордон України не дає змогу запровадити дієві механізми державного управління щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держави. Також це не дозволяє запровадити ефективні механізми забезпечення режиму державного кордону, зокрема щодо порядку

його утримання та облаштування відповідною прикордонною інфраструктурою, здійснення господарської та природоохоронної діяльності, забезпечення безпеки судноплавства у прикордонних водах, а також здійснення різноманітної промислової діяльності у континентальному шельфі та виключній (морській) економічній зоні України.

Стратегічні завдання політики національної безпеки щодо врегулювання питань договірно-правового оформлення державного кордону, закріплено у конституційних нормах держави: "Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою". Статтею 17 Конституції України закріплено конституційну норму: "Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу" [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що дослідженню процесів договірно-правового оформлення державного кордону України присвячені роботи дослідників: А.Л. Боднаря, А.М. Дьогтяря, М.О. Трюхана, М.М. Литвина, М.А. Нартова, Л.В. Осовалюка, В.К. Плешка, В.С. Сіцінського, Б.Д. Трегубова та інших науковців.

Водночас, врегулювання питань договірно-правового оформлення державного кордону України, обумовлює необхідність у проведенні подальших наукових досліджень з цієї проблематики.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — проаналізувати сучасний стан договірно-правового оформлення державного кордону України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналізуючи сучасний стан та проблемні питання договірно-правового оформлення державного кордону України, необхідно, на нашу думку, розпочати з його загальної характеристики.

Зазначимо, що наша держава як одна із колишніх республік у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік до набуття державної незалежності не мала власного державного кордону. Відтак, за радянські часи спільні ділянки державного кордону з Польщею, Угорщиною та Румунією були державним кордоном Радянського Союзу із зазначеними вище країнами. Також СРСР мав спільну ділянку державного кордону з Чехословацькою Соціалістичною Республікою, що у подальшому припинила своє існування та була поділена на Чеську та Словацьку республіки.

Акцентуємо увагу на тому, що зазначені вище ділянки державного кордону, за радянські часи, були повністю оформлені у договірно-правовому відношенні двосторонніми міждержавними нормативно-правовими актами, якими:

— встановлено режим державного кордону, що регламентував широке коло питань від утримання державного кордону та позначення його на місцевості прикордонними знаками до організації пропуску осіб та транспортних засобів через спільний кордон, плавання у прикордонних водах та провадження іншої господарської діяльності на кордоні;

— врегульовані питання організації співробітництва та надання взаємодопомоги з прикордонних питань;

— вирішені питання щодо мирного розв'язання прикордонних конфліктів та інцидентів на державному кордоні;

— узгоджено питання щодо приймання та передавання порушників державного кордону і прикордонного режиму;

— налагоджено співпрацю між сторонами в рамках протидії транскордонній організованій злочинності, тощо.

З набуттям державної незалежності, питання договірно-правового оформлення державного кордону стало для України одним із стратегічних завдань національної безпеки держави. Так, 12 вересня 1991 року Верховною Радою УРСР було проголошено державний кордон СРСР, що відмежовував територію України від суміжних держав, та кордон між Українською РСР і Білоруською РСР, РРФСР, Республікою Молдова за станом на 16 липня 1990 року державним кордоном України [3].

У відповідності до зазначеної вище постанови Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки, державний кордон незалежної України був сформований з двох невід'ємних частин.

Першу невід'ємну частину новітнього українського державного кордону із суміжними країнами склали ділянки державного кордону з Польщею, Словащиною, Угорщиною і Румунією, що вже були оформлені у договірно-правовому відношенні за частини Радянського Союзу. Завдяки вжитим політико-дипломатичним заходам, за сучасних умов державності зазначені вище ділянки державного кордону повністю оформлено у договірно-правовому відношенні, а їх загальна протяжність складає 1390,742 кілометри (20% від загальної протяжності державного кордону України). По суті, новітня українська влада спромоглася підтвердити існуючу за радянські часи лінію державного кордону між СРСР та Польщею, Словащиною (що виникла після розпаду Чехословацької Соціалістичної Республіки), Угорщиною і Румунією, не допустивши жодної територіальної поступки на власну територію з боку цих держав. Також слід відзначити успішні дії новітньої української дипломатії, якій вдалося за незначний історичний проміжок часу без жодних конфліктів та протистоянь забезпечити захист національних інтересів та прикордонної безпеки на спільних ділянках державного кордону із наведеними вище країнами. Таким чином, на сьогодні протяжність українсько-румунського державного кордону складає — 613,8 кілометри; українсько-польського державного кордону — 542,39 кілометри; українсько-угорського державного кордону — 136,7 кілометри; українсько-словацького державного кордону — 97,852 кілометри. Усі зазначені ділянки державного кордону позначено прикордонними знаками, встановлено режим державного кордону, узгоджено питання співробітництва та взаємодопомоги з прикордонних питань щодо протидії злочинам у прикордонній сфері. Зазначимо, що питання договірно-правового оформлення та дотримання його режиму регламентовано положеннями нижченаведених двосторонніх міждержавних нормативно-правових актів:

1. Договором між Україною і Словацькою Республікою про спільний державний кордон від 14 жовтня 1993 року [4].

2. Договором між Україною і Угорською Республікою про режим українсько-угорського державного кордону, співробітництво і взаємодопомогу з прикордонних питань від 15 травня 1995 року [5].

3. Договором між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво і взаємодопомогу з прикордонних питань від 12 січня 1993 року [6].

4. Договором між Україною і Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань від 17 червня 2003 року [7].

З метою здійснення контролю за проходженням лінії державного кордону та дотримання його режиму, стану прикордонних знаків та прикордонної інфраструктури започатковано на постійній основі роботу спільних (змішаних) прикордонних комісій з Польщею, Угорщиною, Словащиною та Румунією з перевірки (огляду) проходження лінії державного кордону.

Слід констатувати, що всі проблемні питання, які виникають під час охорони державного кордону та за-

безпечення прикордонної безпеки на зазначених спільних ділянках державного кордону вирішуються безконфліктним мирним шляхом, із суворим дотриманням усталених принципів норм міжнародного права.

Другу невід'ємну частину новітнього українського державного кордону із суміжними країнами склали ділянки державного кордону, необхідність встановлення яких виникла внаслідок розпаду Радянського Союзу. Зазначимо, що за радянських часів були чітко визначені межі адміністративно-територіального кордону між всіма радянськими республіками. З руйнацією Радянського Союзу та виникненням на пострадянському просторі новоствореної наддержавної структури — Співдружності Незалежних Держав виникло нагальне питання щодо розмежування території бувших радянських республік лінією державних кордонів.

Зазначене питання набуло актуальності і для незалежної України, що отримала за радянські часи спільні ділянки державного кордону із колишніми радянськими республіками загальною протяжністю 4601,24 кілометри, які складають на сьогодні 65% від загальної протяжності державного кордону України, а саме:

- з Російською Федерацією протяжність спільної ділянки державного кордону складає 2295,04 кілометри, із них сухопутна ділянка має протяжність 1974,04 кілометри;

- з Республікою Молдова протяжність спільної ділянки державного кордону складає 1222 кілометри;

- з Республікою Білорусь протяжність спільної ділянки державного кордону складає 1084,2 кілометри.

Акцентуємо увагу на тому, що з початку набуття Україною незалежності, державою визначено що стратегічним пріоритетом зовнішньополітичної діяльності України щодо забезпечення національної безпеки держави є питання завершення договірно-правового оформлення новітніх ділянок державного кордону, що не були оформлені у відповідності до норм міжнародного права. Це пріоритетне завдання було обумовлено необхідністю:

- захисту національних інтересів на державному кордоні;

- попередження та припинення злочинів у прикордонній сфері;

- забезпечення суверенітету та територіальної цілісності, а також встановлення єдиного правового статусу державного кордону України на всій його протяжності;

- забезпечення режиму державного кордону та прикордонного режиму;

- створення необхідних умов для раціонального господарювання та розвитку прикордонних територій.

З метою реалізації пріоритетного завдання політики національної безпеки, українською стороною започатковано переговорний процес, що мав за мету врегулювати питання договірно-правового оформлення спільних ділянок державного кордону з колишніми республіками СРСР, а нині суверенними державами: Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова. Зазначений переговорний процес спрямований на реалізацію таких стратегічних завдань:

- 1) проведення делімітації спільних ділянок державного кордону України із Росією, Білоруссю та Молдовою. Це завдання було спрямоване на договірне визначення лінії спільних ділянок державного кордону на відповідних топографічних картах з детальним картографічним відображенням рельєфу місцевості, гідрографії та населених пунктів;

- 2) укладення за результатами делімітації міждержавних договорів про державний кордон. Зазначені міждержавні нормативно-правові акти у своїх положеннях мають закріпити встановлену сторонами за результатами делімітації лінію державного кордону, а також дають змогу започаткувати другий послідовний процес договірно-правового оформлення державного кордону — демаркацію;

- 3) створення спільних демаркаційних комісій та проведення практичних робіт з демаркації кордону. Це завдання було спрямоване на створення між Україною і суміжними країнами спільних демаркаційних комісій, які у форматі своєї діяльності забезпечують встановлення на місцевості лінії спільного державного кордону, позначення його прикордонними знаками на основі діючих документів про делімітацію кордону;

- 4) укладення міждержавних договорів про режим державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань. За сталою міжнародною практикою міждержавні договори про режим державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань укладаються за підсумками завершення демаркації державного кордону, матеріалами якої є демаркаційна карта, протокол — опис проходження лінії державного кордону на місцевості та протоколи прикордонних знаків. Предметом зазначених міждержавних договорів є утримання позначеної на місцевості лінії державного кордону, узгодження порядку користування об'єктами, розташованими на кордоні, ведення господарської та природоохоронної діяльності, діяльність прикордонних комісій та створення інституту Прикордонних Уповноважених.

Аналіз стану переговорного процесу дає підстави стверджувати, що завдяки активним та послідовним зусиллям української сторони більшість завдань договірно-правового оформлення спільних ділянок державного кордону України з Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова на сьогодні вирішено, або знаходиться у процесі врегулювання.

По-перше, з усіма вище наведеними країнами проведено делімітацію спільних ділянок державного кордону та укладено міждержавні договори про державний кордон, а саме:

- Договір між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон, від 12 травня 1997 року [8];

- Договір між Україною і Республікою Молдова про державний кордон, від 18 серпня 1999 року [9];

- Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28 січня 2003 року [10].

По-друге, сьогодні створено та організовано діяльність спільних демаркаційних комісій у форматі яких тривають планові заходи з демаркації спільних ділянок українсько-російського, українсько-білоруського та українсько-молдовського державного кордону. Водночас слід констатувати, що найбільшого успіху з питань демаркації кордону досягнуто між Україною і Республікою Молдова, де практичні роботи з позначення спільної ділянки кордону тривають з 2002 року і на сьогоднішній день винесено на місцевість більш ніж 90% лінії державного кордону. Що стосується демаркації спільних ділянок державного кордону з Російською Федерацією та Республікою Білорусь зазначимо, що російська і білоруська сторона упродовж тривалого часу зволікала із остаточним врегулюванням питань правового оформлення спільного з Україною державного кордону. Така деструктивна позиція зазначених суміжних держав використовувалась з метою здійснення політичного тиску на нашу державу, що мав за мету перегляд існуючої за радянські часи лінії адміністративного розподілу між республіками колишнього СРСР для реалізації намірів щодо територіального розмежування на свою користь. Слід відмітити чітку та послідовну позицію української сторони з врегулювання проблемних питань договірно-правового оформлення державного кордону, що дозволила змінити попередні позиції російської та білоруської сторони і започаткувати практичні заходи з демаркації спільних ділянок кордону у 2010 та 2013 році відповідно.

По-третє, найбільш проблемним питанням договірно-правового оформлення є відсутність делімітації морської ділянки українсько-російського державного

кордону, а також відсутність розмежування континентального шельфу та виключних (морських) економічних зон України у Чорному морі. Зазначимо, що переговорний процес з врегулювання цього питання триває ще з 1996 року, проведено 36 раундів переговорів між сторонами, однак питання і досі залишається не врегульованим і не має політичної перспективи. Основною причиною низької ефективності переговорного процесу є безкомпромісна позиція російської сторони щодо правового статусу Керченської протоки, в основі якої лежить очевидний політичний інтерес східного сусіда. Суть питання полягає у тому, що Російська Федерація намагається забезпечити свої військові та економічні інтереси в Азово-Керченській акваторії таким чином, щоб глибоководні транспортні артерії у акваторії відійшли Росії. Дана позиція є цілком не прийнятною для України та суттєво загрожує її національній безпеці у регіоні. Таким чином, Росія залишилась єдиною сусідньою державою України, з якою на теперішній час не укладено двосторонні міждержавні нормативно-правові акти, котрі б повністю врегулювали питання про делімітацію спільного державного кордону.

Отже, стан договірно-правового оформлення державного кордону дає підстави стверджувати, що не оформлені у правовому відношенні ділянки державного кордону представляють серйозну загрозу національній безпеці України у сфері безпеки державного кордону. Відсутність договірно-правового оформлення більшості державного кордону України становить потенційну загрозу соборності українських земель, здійсненню юрисдикції України у зазначених регіонах, забезпеченню суверенітету, територіальної цілісності держави.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що з набуттям Україною державної незалежності питання договірно-правового оформлення державного кордону було визначено одним із пріоритетних напрямів політики з питань національної безпеки у сфері безпеки державного кордону. Доведено, що невирішені проблемні питання договірно-правового оформлення державного кордону мають ключове та стратегічне значення у політико-дипломатичних відносинах між країнами-сусідами, а відсутність територіальних спорів між суміжними державами, є ключовою передумовою для вступу країни до Європейського Союзу.

Отже, нагальною потребою сьогодення є інтенсифікація переговорного процесу з метою завершення договірно-правового оформлення державного кордону України на всій його протяжності, що є запорукою суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держави.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики є, на наш погляд дослідження теоретичних і прикладних аспектів щодо врегулювання питань договірно-правового оформлення державного кордону України в контексті розмежування континентального шельфу та виключних (морських) економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі.

Література:

1. Коментарі колишнього міністра закордонних справ України Л.О. Кожари щодо можливих територіальних претензій до України. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/02/3/7012408/>
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1996. — № 30.
3. Декларація про державний суверенітет. — Відомості Верховної Ради УРСР. — 1990. — № 31. — Ст.429.
4. Договір між Україною і Словацькою Республікою про спільний державний кордон від 14 жовтня 1993 року. — Офіційний Вісник України 2007, 7 від 09.02.2007, ст. 272.
5. Договір між Україною і Угорською Республікою про режим українсько-угорського державного кордо-

ну, співробітництво і взаємодопомогу з прикордонних питань від 15 травня 1995 року. — Офіційний Вісник України 2007, 96 від 28.12.2007, ст. 352.

6. Договір між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво і взаємодопомогу з прикордонних питань від 12 січня 1993 року / Договір ратифіковано Постановою ВР № 3379-ХІІ від 14.07.93 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uazakon.com/document/tpart11/isx11248.htm>

7. Договір між Україною і Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво і взаємодопомогу з прикордонних питань від 12 січня 1993 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://archive.is/42g4y>

8. Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон від 12 травня 1997 року / Договір ратифіковано Законом № 491/97-ВР від 18.07.97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=112_004

9. Договір між Україною і Республікою Молдова про державний кордон від 18 серпня 1999 року. — Офіційний Вісник України 2007, 90 від 07.12.2007, ст. 332.

10. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

References:

1. Kozhara, L.O. (2014), Comments former Minister of Foreign Affairs of Ukraine about possible territorial claims to Ukraine, available at: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/02/3/7012408/> (Accessed 30 June 2014).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Accessed 30 June 2014).
3. The Verkhovna Rada URSR (1990), "Declaration of State Sovereignty", Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, vol. 31, p. 429.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), "The agreement between Ukraine and the Slovak Republic on the common state border of 14 October 1993", Official Bulletin Of Ukraine, vol. 96, p. 352.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), "The agreement between Ukraine and the Republic of Hungary regarding the regime of the Ukrainian-Hungarian border, cooperation and mutual assistance on border matters of 15 may 1995".
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), "The agreement between Ukraine and the Republic of Poland on legal regime of the Ukrainian-Polish state border, cooperation and mutual assistance on border matters of January 12, 1993", available at: <http://uazakon.com/document/tpart11/isx11248.htm> (Accessed 21 June 2014).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), "The agreement between Ukraine and Romania on the regime of the Ukrainian-Romanian state border, cooperation and mutual assistance on border matters of January 12, 1993", available at: <http://archive.is/42g4y> (Accessed 20 June 2014).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), "The agreement between Ukraine and Republic of Belarus on the state border dated 12 may 1997", available at: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=112_004 (Accessed 21 June 2014).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), "The agreement between Ukraine and Republic of Moldova on the state border of 18 August 1999", Official Bulletin Of Ukraine, vol. 90, p. 332.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The agreement between Ukraine and the Russian Federation on Ukrainian-Russian state border", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (Accessed 23 June 2014).

Стаття надійшла до редакції 25.06.2014 р.